

IDA FİYLESİ

Yıl : 1970

Cilt : XVIII

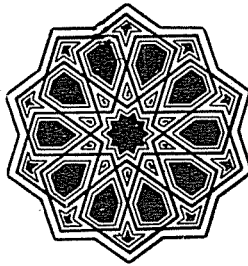

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

1, 35, 71

“PEYGAMBERİN SÜNNETİ” TABİRİ HAKKINDA*

J. SCHACHT

Türkçesi: Mehmed S. HATİBOĞLU

Son incelemelerinden birisinde Bayan Veccia Vaglieri, İslâmın başlan-
gıcında *sünnet* tâbirinin ikili siyâsî mânâsını ortaya koymuş bulunmaktadır¹.
Hareket noktası olarak, tarihçilerin, üçüncü halifenin 23/644 yılındaki tayini
ile ilgili rivayetlerini almıştır. Onların naklettiklerine göre, Abdurrahmân
ibn Avf, Ali ve Osmân'a: Kur'âna, Peygamberin *sünnet*'ine ve ilk iki halifenin
hareket tarzına (*sîre* veya *fi'*line) riâyeti tekeffül edip edemeyeceğini soracak,
ve Ali, onları örnek edinmeyi reddedecekti. Bayan Veccia Vaglieri, bahis
mevzûu şeyin, siyaset, bilhassa mâlî siyaset meseleleri olduğu neticesini çı-
karmıştır ki, görüşü münakaşasız doğrudur. Bununla beraber, beni ilgilen-
diren husus, Peygamberin *sünnet*'i tâbirinin kullanılışdır. Yaşadıkları devir,
üçüncü hicrî asır öncesine geçmeyen tarihçilerin, bu dramın aktörlerine dair
naklettikleri hususlar, harfiyyen kaydedilmiş rivayetler değildir, gerçekten
de, çeşidli nüshalarda oldukça mühim farklar mevcut bulunmaktadır, ve biz
aşlında bu beyanların, iki asır zarfında değişikliğe uğramış ve muahhar bir
terminoloji kalıbına dökülmüş olmaları ihtimalini daima göz önünde bulun-
durmak zorundayız. Bütün bunlar, tekrar ediyorum, asıl mâlûmâtın gerçek
olmadığı mânâsına gelmez, fakat biz, gerçek metod adına, şekil bakımından
ihtiyatlı davranmak durumundayız. Bu hâdiselerden elli sene sonrasının
münakaşasız sıhhatta bir kaynağı, bize açık bir şekilde gösteriyor ki, Peygam-
berin *sünnet*'i tâbiri, muhakkak ki bu ilk asırda mevcûddu, fakat, resmi ve
müstakil bir düstür olarak, Kur'an ile ilk iki halifenin *sünnet*'i arasına henüz
dahil edilmiş değildi, ve onlardan sonraki halifelerin takib ettikleri siyasete
müteveccih tenkidler, daima, onların Kur'andan ve Ebu Bekir ile Ömer'in
sünnet'inden uzaklaşmış olduklarını söylemekle yetiniyordu.

* Bu makale-"Sur l'expression "Sunna" du Prophète"- ismiyle, "Publications de l'Uni-
versité de Téhéran"ın 843. kitabı olarak neşredilen: MÉLANGES d'Orientalisme offerts à HEN-
RI MASSÉ, (1963)'ün 361-365. sahifelerinde çıkmıştır.

1 L. Veccia Vaglieri, *Sulla origine della denominazione "sunniti"*, *Studi Orientalistici in
onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma, 1956, II, 573-585.

Burada bir mektubdan bahsedeceğiz, ki bunda İbâdîlerin reisi Abdullah ibn İbâd, Emevî halifesi Abdülmelik'e, talebi üzerine „Emevilerce merdûd sayılmayan Osman'ın siyasetine olan itirazlarını etraflı bir şekilde açıklamaktadır. Mektubun metni, ibadi müellif Ebû'l-Kâsım ibn İbrâhîm el-Berrâdî'nin *Kitâbu'l-Cevâhir*'inde muhafaza edilmiştir (yazılış tarihi 810/1407 'ye doğrudur)². Mükemmel tavsif edilmiş bir siyasi durumu aksettiren vesikanın sıhhati aşikârdır ve Abdülmelik ile Hasan-ı'l-Basrî arasında buna muvazi ve muasır mektublar teatisi ile tasdik edilmiş bulunmaktadır³. Mektub 76/695 senesi civarında yazılmış olabilir.

Hilâfetinin sonuna doğru Osman, hakikaten, ciddi bir fikir değişikliğine dâ'ir olmuştur. Onun, ilk iki halifenin yolunu takip edeceğini va'd etmesi, yani, onların, ümmetin yeni ihtiyaçlarına uydurulmuş mâlî siyasetlerini tatbik etmesi ve bu suretle, Peygamber tarafından ittihaz edilmiş kararların dışına çıkması, Ali'nin bunları kabul etmeyişi karşısında, hilâfetin 23/644 senesinde kendisinde kalmasına yaramıştı.⁴ Fakat o, şartların tazyiki altında, ki biz ahvalin icabatını pekâlâ takdir edebiliyoruz, Ebû Bekir ve Ömer tarafından çizilmiş yolda devam ettiği zaman, bid'atle, Kur'anın umdelerine ve seleflerinin yoluna muhalefetle itham olundu. Abdullah ibn İbâd'ın mektubunu, meşgul olduğumuz meseleye doğrudan doğruya tatbik imkânını veren işte bu keyfiyettir.

Abdullah ibn İbâd, Peygamberin *sünnet*'i mefhumunu gayet iyi bilmektedir, fakat bu tabir, daima Kur'ana bir atıfla bağlıdır⁵. Onun gösterdiği deliller, muttariden Kur'andan ayetler zikriyle desteklenmiştir (ben, 11 sahifede bunlardan 48'ini saydım)⁶, ve Peygamberin fi'line asla bir atıf yoktur. Yalnız bir defa (157, 11) Peygamberin bir sözünü kaydeder: “Rabbime itâatsizlikte bulunursam, kendisinde şübhe olmayan bir günün azabından korka-

2 Kâhire (Bârûniyye) taş baskısı, 1302, 156-167; Brockelmann, GAL², II, 311, S. II, 339; R. Rubinacci, AIUON, N. S., IV (1952), 95-110, Rubinacci'nin italyanca tercemesi, AIUON, N. S., V (1954), 92-121, E. Sachau tarafından almanca özeti, MSOS, II/ii (1899), 52-56 (*Keşfu'l-Cümme*'ye göre, Brockelmann, GAL², II, 539).

3 Krş. H. Ritter, *Der Islam*, XX (1932), 67-83, J. Obermann, JAOS, LV (1935), 138-162.

4 Bana göre de münâkaşadan müstağni olan bu netice Bayan Veccia Vaglieri'nindir.

5 S. 157, 18; 158, 11; 164, 10, 18; 165, 4 (burada siyak sibak, سنة نبي الله في دينهم ile الله كتاب الله kelimesinin dercini gerektirmektedir, 21, 166, 3).

6. Meselâ bk. 156, 20; Peygamberin *sünnet*'ine hiçbir işarette bulunulmaksızın: الله ذلك البينة من كتاب الله ve 157, 1, yine Peygamberin *sünnet*'ine işaret etme den: وأُنزل عليه الكتاب وبين قيه كل أمر وفصل فيه كل حكم ليحكم بين الناس v.s.

rım”, fakat bunlar bizzat Kur’anın, Peygambere söylemesini emrettiği sözlerdir (6. En’am/15; 10. Yûnus/15; 39. Zümer/13)’. *Sünnet*, uyulacak düstür, doğrudan doğruya Allahtan gelmektedir, ve Peygamberin *sünneti*, kat’iyetle Kur’ana uymaktan ibarettir.” ثم أوثق الله عز وجل المسلمين الذي جاء به محمد صلى الله عليه وسلم وهو كتابه فاخذ كتاب الله وعمل بسنة نبيه” (157, 15). (157, 15). “Dalâletin *imamları*, Allahın vahyettiğinden başka türlü hüküm verenler Allahın taksiminden başka türlü taksim edenler, ve « بغير سنة من الله » Allahtan gelen bir *sünnet*’e tâbi olmaksızın”, kendi hevalarına uyanlardır?” (166, 14). Kur’an, Peygamberin, Onun Sahâbesinin, ve ilk iki halifesinin rehberi olmuştur (157, 6, 8–11, 23; 166, 2,5). Abdullah ibn İbâd’ın, Peygamberin *sünneti*’ni, Kur’an ile Selefin yahud Ebû Bekir ve Ömer’in *sünneti*’ni arasına dahil ettiği kısımları işte bu manâda anlamamız gerekir (158, 11; 164, 18; 165, 4). Abdülmelik, Osman ve haleflerinin çizdiği yolu takib ettiği için dalâlettedir (164, 13), zımnen ilk iki halifenin yolu ile tezaad teşkil etmektedir, fakat bir defacık olsun Peygamberin çizdiği yola hiçbir atıfda bulunulmuş değildir. Atıfta bulunduğu daima Kur’andır, ister tek başına (159, 16; 161, 6; 162, 5; 163, 1 v.s.), ister Ebû Bekir ve Ömer’in fi’line bağlı olsun (158, 8; 160, 21), yahud da her iki halifenin fi’line (158, 7) veya sadece Ömer’in fi’line (160, 3), fakat Abdullah ibn İbâd’ın, Osman’ın ve Abdülmelik’in fi’line karşı koyduğu şey hiçbir türlü Peygamberin fi’li değildir.

Şu halde netice olarak dememiz gerekir ki, 76/695 senesinde Peygamberin *sünneti*’ni mefhumu, Kur’anla bir seviyede, müstakil düstür olarak henüz yerleşmiş değildi, ve bu tabir, Abdullah ibn İbâd’ın düşüncesinde, Kur’anda bildirilmiş ahkâmın ötesine gitmiyordu, ve Peygamberin *sünneti*’ne uymak, bizzat Peygamberin yaptığı gibi, ancak Allahın Kitâbına uymaktan ibaretti. Kur’anın yanı sıra bir başka müstakil düstür şayed varsa, bu, Abdullah ibn İbâd’a göre, Peygamberin *sünneti*’ni değil, fakat Ebû Bekir ve Ömer’in *sünneti*’ni-

7 Bu cümleden, Abdullah ibn İbâd’ın, Hasanu’l-Basrî’den farksız şekilde hiçbir *hadis* zikretmemiş olduğunu görmek câlib-i dikkattir. ضالة üzerinde, müslüman olmanın neticeleri, mühtedinin kazançları mevzûunda her ne kadar bu meseleler onun itirazları listesinde mütebâriz bir şekilde yer alıyor olsalar da (160, 9.) pek meşhur hadislerin câhili gözükmesi hâssaten işaret edilecek bir husustur,

dir. Bütün bunlar 23/644 senesi için çok daha kuvvetle geçerlidir, ve, Kur'an, Peygamberin *sünnet*'i ve ilk iki halifenin yolu üçlüsü, ki bu tabiri, tarihçilerin bu seneye aid rivayetlerinde buluyoruz, fikirlerin muahhar gelişmesinde kazanacağı manada asla izah edilmemesi gerekir. Eğer Peygamberin *sünnet*'i tabiri daha o devirde mevcudsa, bu, Abdullah ibn İbâd'ın mektubunda anlattığının dışında hiçbir şey ifade ediyor değildir. Hatta mümkündür ki bu tabir, istikbalde o derece temel hale gelecek (fakat Abdullah ibn İbâd'ın mektubuna muvazî metinlerin çoğunda eksik) olan bir tabirin, bu mühim mevzuda hesaba dahil edilmemiş olmasını garib karşılayacak bir nesil tarafından idhal edilmiştir. Peygamber tarafından alınmış kararların dışına çıkmanın hangi ölçüde mübah olduğunu sarahatle bilme Müslümanlar için bahis mevzuu olduğu sırada, 23/644 senesinde, Peygamberin *sünnet*'ine bir atıfta bulunmanın işe yarar bir delil hizmeti görmeyeceğini dikkate almamız gerekir. Metnin bir başka cihetten tahkikine inanyorum: Abdullah ibn İbâd, Peygamberin *sünnet*'inin yanı sıra, Ebû Bekir ve Ömer'in *sünnet*'inden bahsetmekte tereddüd etmiyor, سنة نبي الله صلى الله عليه وسلم و أبي بكر و عمر (165, 4), nitekim onlardan sonrakilerin *sünnet*'inden de söz etmektedir (158, 9; 164, 18), halbuki biz *sîre* ve *fî'l* tabirlerini, tarihçilerin rivayetlerinde, ilk iki halifenin yolu manasında kullanılmış görmekteyiz, ki bu, muahhar sistematik gelişmenin göz önüne aldığı şeydir.

Abdullah ibn İbâd'ın mektubu, Peygamberin *sünnet*'i mefhumunun ancak siyasi bir manada intişar bulduğu bir devire aittir.

Bir tabirin tarihçesinden bahseden bu küçük tedkiki, büyük üstad ve meslekdaşa, hayranlık ve dostluğun şahidi olarak sunulmakta olan bu cildde takdim etmeyi münasib buluyorum, ki Sayın Massé bu tabirin kat'î manalarını, mütâd fesahatiyle bizzat işlemişlerdir⁸.